

УДК 7.017.4:097

Цитування:

Скаканді Ю. Ю. Колір в екслібрисі як засіб глибшого розкриття творчого задуму. *Культура і сучасність* : альманах. 2023. № 1. С. 138–143.

Skakandi Yu. (2023). Colour in Bookplate as a Means of Deeper Disclosure of Creative Intent. *Kultura i suchasnist*: almanakh, 1, 138–143 [in Ukrainian].

Скаканді Юлії Юлійович,
професор кафедри дизайну
Державного університету
інфраструктури та технологій,
народний художник України
<https://orcid.org/0000-0001-8897-0439>
Skakandi24@gmail.com

КОЛІР В ЕКСЛІБРИСІ ЯК ЗАСІБ ГЛИБШОГО РОЗКРИТТЯ ТВОРЧОГО ЗАДУМУ

Метою дослідження є висвітлення кольору в екслібрисі як засіб глибшого розкриття творчого задуму. **Методологія роботи** полягає в залученні аналітичного підходу задля висвітлення особливостей розвитку екслібриса доби незалежності. Важливим елементом досліджень стали спостереження, опис, що дозволило дослідити та окреслити еволюцію розвитку кольору в екслібрисі протягом останнього століття. **Новизна** дослідження полягає в систематизації та узагальненні досягнень художників, які працюють у складній ділянці багатокольорового екслібриса, важливих історичних та соціокультурних змін, які засвідчили поглиблений інтерес до неї з боку художників-графіків. **Висновки.** Значні досягнення українських екслібрисистів, які працюють над кольоровим екслібрисом, стали відомими у всьому світі й були належним чином оцінені. Їхні здобутки, крім отриманих численних нагород на міжнародних виставках-конкурсах, сприяли замовленням колекціонерів з усього світу та були оприлюднені в престижній Міжнародній португальській енциклопедії екслібриса, отже, потребують ретельного дослідження. Мистецтво кольорового екслібриса позначається передусім утворенням нових парадигм та канонів і яскраво відтворює смаки та забаганки суспільства.

Ключові слова: кольоровий екслібрис, колекціонери, графічні техніки, тематична спрямованість, художні особливості.

Skakandi Yulii, Professor, Department of Design, State University of Infrastructure and Technologies, People's Artist of Ukraine

Colour in Bookplate as a Means of Deeper Disclosure of Creative Intent

The purpose of the research is to highlight the colour in the bookplate as a means of deeper disclosure of the creative intent. **The research methodology** is to use an analytical approach in order to highlight the peculiarities of the development of the bookplate of the independence era. An important element of the research was observation and description, which allowed us to study and outline the evolution of the colour development in the bookplates over the past century. **The novelty of the study** lies in the systematisation and generalisation of the achievements of artists working in the complex field of multi-colour bookplates, important historical and socio-cultural changes that have shown a deepened interest in it on the part of graphic artists. **Conclusions.** Significant achievements of Ukrainian bookplate artists working on colour bookplates have become known worldwide and have been duly appreciated. Their achievements, in addition to receiving numerous awards at international exhibitions and competitions, have led to orders from collectors around the world and have been published in the prestigious International Portuguese Bookplate Encyclopaedia, and therefore require careful study. The art of the colour bookplate is marked, first of all, by the creation of new paradigms and canons and vividly reflects the tastes and preferences of society.

Key words: colour bookplate, collectors, graphic techniques, thematic focus, artistic features.

Актуальність теми дослідження. Важливою особливістю українського екслібриса другої половини ХХ – початку ХХІ століття є, на відміну від попереднього періоду, звернення художників до багатокольорового книжкового знаку. До цього для підсилення кольорового звучання мініатюр, використовували кольоровий папір, друк з 2–3 дошок, а також розфарбовування аквареллю. Участь у престижних виставках-конкурсах,

переможці яких відзначалися не лише дипломами, медалями, а й грошовими винагородами, а також бажання виділитися із загальної маси художників й привернути увагу замовників-колекціонерів, спонукала українських майстрів екслібриса до створення багатокольорового екслібриса, надрукованого з використанням від 5 до 10 дошок. Ці досягнення, які вже відійшли в минуле й не були комплексно досліджені, вимагають

сьогодні належного висвітлення цього явища в жанрі вітчизняної графіки малих форм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні використання кольору в екслібрисі поки що не викликало ґрунтовних досліджень. Чи не єдина публікація Ю. Романенкової про «Творчий доробок Аркадія Пугачевського як іміджеформуючий фактор сучасної української друкованої графіки в контексті світового артпростору» заслуговує на увагу [5]. Проте це розповідь про досягнення лише одного з багатьох майстрів книжкового знаку, які внесли значний вклад у розвиток багатокольорової графіки.

Мета роботи полягає у дослідженні кольору в екслібрисі як засобу глибшого розкриття творчого задуму на значному відрізку часу.

Наукова новизна полягає у тому, щоб ввести в офіційний науковий обіг імена майстрів книжкового знаку, які досягли значних успіхів у створенні багатокольорового екслібриса. Варто зазначити, що цей процес відбувався на тлі сучасних євроінтеграційних модусів, що активізували процес розвитку громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Людство оточує колірне середовище. Питання кольору завжди було та залишається актуальним для всіх, хто використовує колір у своїй професійній діяльності. Людина сприймає колір у навколишньому середовищі: у природі, речах побуту, одязі, графічному мистецтві. Для декого він більш привабливий, ніж чорно-біла графіка. Важлива його роль у становленні й розвитку культури, він не лише надає важливу інформацію про предмет, але й має здатність викликати думки та почуття. Знайшов поширення колір і в мистецтві книжкової графіки – екслібрисі.

Один з перших українських графіків, хто виконував кольорові екслібриси був палкий прихильник цього жанру мистецтва Павло Ковжун (1886–1939). Він був однією із ключових постатей галицько-українського ренесансу у міжвоєнне двадцятиліття. Одягнув книжку в художню обкладинку й наповнив її художніми прикрасами. Згадаймо його вишукані книжкові знаки для Марії Терлецької та Євгена Храпливого виконані у Львові в 1933 і 1934 роках в техніці літографії. Характерною їхньою особливістю є площинна побудова композиції, отже третій вимір відсутній. Своє захоплення книжковим знаком Ковжун переніс до книжки, створивши до неї «новий елемент – екслібрис загальний, який скоро почали сприймати як його «фірмовий знак» [3, 19]. Це

був час, коли мистецтво екслібриса в Україні досягло найвищого щаблю.

Розвиток кримського екслібрису наприкінці 1950-х років пов'язують із активною діяльністю сімферопольського колекціонера книжкових знаків Лева Бекетова (1916–2000). Він автор понад 200 екслібрисів, серед яких є й кольорові. Вони виконані у техніці гравюри на лінолеумі. Гравюра на лінолеумі або згодом на твердому пластику вимагає копіткої тонкої праці, міцних нервів (найменша необережність призведе до зіпсування форми) і безкінечної гармонії ліній різної товщини і сили.

Діяльність художника активізувалася на межі 1960–1970-х років з виходом на європейських колекціонерів книжкових знаків. Результатом цього стало вишукане видання на початку 1973 року альбому з 11 оригінальних кольорових екслібрисів під назвою «Lev Beketov En Sovjetrussisk Exlibriskunstner» [5]. Переважна більшість із представлених у ньому екслібрисів адресована данським колекціонерам. Серед них два з кримськими пейзажними мотивами та з мечетями для Гельмера Фогедгарда і Клауса Рьоделя, особливого шарму їм додає застосування арабського шрифту. Привертає також увагу книжковий знак з червоним прапором і білим хрестом на ньому Королівства Данії й голубою земною кулою з написом «XIV Міжнародний конгрес, Гельсінгер. Королівство Данія 1972» для організатора конгресу Гельмера Фогедгарда. Такі конгреси відбуваються кожні два роки, починаючи з першого, який відбувся в австрійському місті Куфштайн у 1953 році. Наприкінці колекційного видання зазначено, що всього випущено 100 примірників з оригінальними екслібрисами, надрукованими з кількох дощок і підписаними, як прийнято в таких випадках, автором олівцем.

Над кольоровими екслібрисами киянин Василь Лопата (тоді ще заслужений художник України, а нині народний) розпочав працювати з 1972 року. Саме цим роком датовано перший із одинадцяти кольорових екслібрисів з добірки «Василь Лопата. Майстри книжкових знаків України» [2]. Його мініатюрам, виконаним у техніці гравюри на дереві й пластику, притаманні артистизм, висока культура. Творчість художника пронизана яскравою індивідуальністю образної думки, декоративністю, що надає книжковим знакам особливої поетичності. Глибокі за змістом, екслібриси присвячені улюбленим письменникам Василю Шевчуку, Роману Чумаку, Юрію Мушкетіку. Важливим

елементом сюжетів екслібрисів є книги. Їх читають козаки в морському поході на човні (для А. Калаша), на відпочинку в степу біля половецької баби (для О. Федоренка), везуть на чумацькому возі (Р. Чумака), вони замінюють пляшку горілки з чаркою козаку Мамаю, який сидить, підібгавши під себе ноги, й грає на бандурі (для А. Іваненка). Створюючи в 1976 році цей екслібрис, В. Лопата не пошкодував фарб щоб надати сюжету, скомпонованому в коло, особливої презентабельності. Для кожного з восьми використаних кольорів було виготовлено ним окрему дошку.

Два екслібриса адресовані музеям: Народної архітектури та побуту України та Музею відомого англійського гравера і ілюстратора Томаса Б'юїка (1753–1828). Він увійшов у історію тим, що винайшов торцеву (тонову) гравюру на дереві та став автором ілюстрованої гравюрами на дереві «Загальної історії чотириногих». Відомий англійський колекціонер Вільям Е. Батлер у 1988 році організував виставку-конкурс «Томас Б'юїк і Росія», присвячену пам'яті всесвітньо відомого англійського гравера. Всі екслібриси до неї мали бути виконані саме в техніці торцевої гравюри на дереві. У виставці взяли участь і 13 художників з України, зокрема й В. Лопата, який разом з В. Леоненком був відзначений престижною премією. Його екслібрис, представлений у добірці, виконаний у три кольори (про що не мріяв Т. Б'юїк) й зображує улюбленого героя В. Лопати – козака, який, шанобливо знявши шапку, входить зі свічкою до брами англійського замку, до якого біля входу чатують леви. За підсумками конкурсу у вересневому номері 1989 року англійським екслібрисним часописом «The bookplate journal» було видано ілюстрований каталог виставки.

На початку 1990-х у зв'язку з активним освоєнням художниками-екслібрисистами європейського простору – участь у міжнародних виставках-конкурсах й через надруковані в численних каталогах роботи, вихід на колекціонерів, – позвинулася виставкова діяльність. На екслібрисну арену вийшло нове покоління майстрів, яке зацікавило колекціонерів гравюрами в кольорі. Так, у каталозі виставки екслібриса «Козацькому роду нема переводу», присвяченої 500-річчю запорозького козацтва вперше з'явився екслібрис надрукований з шести дощок у техніці гравюри на пластику - нового

синтетичного матеріалу, який з'явився у поліграфії [1]. Він не вимагав значних затрат часу на підготовку матеріалу до роботи, на відміну від гравюри на дереві, й успішно витіснив останню. Його автор Аркадій Пугачевський (1937–2021) експонував на виставці екслібрис створений 1991 року для О. Танчика. У ньому зображено козака з хвацькими вусами, при шаблі й з мушкетом. Одночасно з батьком розпочав працювати над кольоровими екслібрисами й син Геннадій. Обидва брали активну участь у численних міжнародних виставках, отримували різноманітні дипломи, медалі, нагороди, мали численні персональні виставки в Польщі, Данії, Австрії, Нідерландах та інших країнах.

Аркадій Пугачевський закінчив графічний факультет Українського поліграфічного інституту по спеціалізації гравюра, скульптура. Взяв участь у понад 50 міжнародних виставках і отримав 18 нагород. Був членом Товариства граверів на дереві (Великобританія).

Притаманне Аркадію відчуття гумору й віртуозне володіння штихелем привертало увагу шанувальників екслібриса до його творів довершених за формою і іронічних за змістом. Цьому сприяв копіткий і іноді непередбачуваний процес створення кольорової гравюри з використанням у середньому від п'яти до десяти дощок. Це вимагало від художника бути одночасно композитором, ремісником, поетом і пророком в одному обличчі. Маленькі шедеври, виконані в небаченій раніше техніці успішно конкурували з іншими талановитими роботами й Пугачевським посипалися замовлення на екслібриси від колекціонерів, зокрема й за межами європейського континенту. Їхня тріумфальна хода тривала понад два десятиліття.

На сайті «Мистецтво Аркадія та Геннадія Пугачевських – кольорові гравюри, екслібриси та акварелі» [8] можна ознайомитися з їхніми досягненнями. Особливо плодотворим був Аркадій, у якого представлено 367 робіт. Привертають увагу його гумористичні серії «Знаки зодіаку» (2000), «Музиканти» (2020). Тематика екслібрисів дуже різноманітна: екологія, гедонізм, правосуддя, медицина, кулінарія, флора і фауна, риби, мореплавання, кулінарія, цирк тощо. Широко представлена архітектура, в якій домінують київські мотиви, дерев'яна архітектура України, а також Рим, замок у Мальборку (Польща), Балі тощо. Особливо широко представлена міфологія, яка

відбиває смаки колекціонерів Європи: Суд Париса, яблука Гесперида, Геракл і Критський бик, Геракл і Німейський лев, Геракл і Гідра, Європа і Бик, Дафна, русалка та Нептун тощо. Заслужують на окрему увагу казкова тематика й екслібриси для дітей, які наповнені любов'ю до них і радісним світосприйняттям. Варто згадати хоча б один із них «Білосніжка і сім гномів» братів Грім, створений у 1996 році й надрукований з дванадцяти дощок. Героїня казки зображена в оточенні семи гномів з музичними інструментами, які приваблюють кумедними обличчями і всі вони вмістилися в компактну композицію (109 x 117 мм), на додачу ще й з кішкою, мишкою і двома пташками.

А ще в мініатюрах А. Пугачевського зображені відомі літературні герої, серед них коханці із «Декамерона» Бокаччо, Рейнеке-Лис, Гаргантюа та Пантагрюель, Дон Кіхот, Тіль Уленшпігель та інші. Частими персонажами зустрічаються Адам і Єва, а також улюблена колекціонерами еротична тематика. Тут художник демонструє свою багату фантазію, наповнюючи її веселим і лагідним змістом.

Геннадій Пугачевський народився в 1966 році в Києві. Закінчив Республіканську художню середню школу ім. Т. Г. Шевченка в Києві. Навчався живопису й рисунку у приватній студії В. Зарецького, гравюри – у свого батька. Взяв участь у понад 50 міжнародних виставках станкової графіки й екслібриса. Отримав 16 нагород в Бельгії, Великобританії, Іспанії, Італії, Литві, Нідерландах, Польщі, Україні, Естонії, Японії. У 1999 році був обраний членом Королівського товариства живописців-графіків та Товариства граверів на дереві (Великобританія).

Екслібриси Геннадія приваблюють вишуканістю композицій, ювелірним переплетенням витончених ліній феєричною грою світла й кольору. В його талановитих руках справжнього майстра різець стає чарівним, перетворюючи звичайний книжковий знак в маленький шедевр, яким хочеться милуватися безкінечно. Таких графічних творів у художника було створено 260. Вже перші кольорові екслібриси Геннадія приваблювали приємною пастельною кольоровою гамою, наприклад виконаний для В. Молчанова сюжет на тему «До та після опівночі» (1992), в якому ангел тримає терези з годинниками. Ангели – символи невидимих сил, що витають між Джерелом життя і світом яви, реальністю, а також символ світла, доброго, духовного, того, що підноситься – зображені також у багатьох інших екслібрисах

художника. Один з них, який тримає небесну сферу (разом з іншими роботами художника) отримав на II Міжнародному огляді екслібрисів, виконаних у техніках гравюри на дереві та лінолеумі «Катовіце'96» першу нагороду і медаль імені Павла Стеллера [7]. А зображення ангела Г. Пугачевського стало окрасою обкладинки каталогу виставки-конкурсу. Творам художника притаманне філософське сприйняття оточуючого світу. Ще в 1991 році Геннадій створив чорно-білий екслібрис для себе із зображенням ангела під назвою «Внутрішній світ». Самозаглиблення і меланхолія характерні для його композицій. Чого варті лише їхні назви «Меланхолія», «Мильні бульбашки життя», «Райдуга таємничих очікувань», «Час, що спливає», «Світло і темрява», «Доля», «Мрії» тощо.

Низка екслібрисів зображують біблійних героїв Адама і Єву з яблуком, що символізує пізнання добра і зла, або з квітами, проте в них, на відміну від батька, немає еротичного начала. Поезією наповнені гравюри, які передають світ героїв літературних творів – Король Лір, Тіль Уленшпігель, Дон Кіхот, а також «Ерот та Психея», «Орфей та Евридика», «Гаргантюа і Пантагрюель», «Антигона. Вдалі композиції й гармонійні кольори застосовує Геннадій при вирішенні тем «Вино і музика» (1996), «Комп'ютер, виноград, ластівки, годинник» (1999).

Одночасно з Пугачевськими почали працювати над кольоровими екслібрисами й інші кияни – Руслан Агірба, Руслан Виговський, Олександр Савич, Володимир Вишняк, які теж досягли успіхів у мистецтві кольорової гравюри на пластику. Р. Виговський, йдучи на зустріч власникам бібліотек та враховуючи, що комп'ютерний кольоровий екслібрис не друкують у великій кількості, тиражував ряд книжкових знаків за допомогою офсетного друку накладом 800 примірників кожний. Цього тиражу досить, щоб забезпечити кольоровими екслібрисами порівняно велике приватне зібрання.

Художник Ігор Саратовський народився в Одесі, а потім став киянином (1937–2000) закінчив Львівський поліграфічний інститут. У 1960-ті роки працював на фабриці кольорового друку, в естампному цеху Художнього фонду літографом, друкував естампи, був художнім керівником. Над екслібрисами працював з 1965 року в техніці літографії і ліногравюри створив біля сотні книжкових знаків. У другій половині 1990-х брав участь у міжнародних виставках-конкурсах з кольоровими ліногравюрами. Про це свідчать екслібриси, виконані для

В. Литвинова й Олеся Дмитрука в 1996 році. Як зазначав автор на звороті екслібрисів, річковий пейзаж у першому надрукований з п'яти дощок і має сім кольорів, а в другому – зображено вітрильник з написом «П. Верлен» на тлі місячної ночі, з дев'яти дощок і має сімнадцять кольорів.

Серію з трьох екслібрисів створив художник на конкурс, присвячений 800-річчю сербського православного монастиря на горі Афон в Греції (1998). Він посідає четверте місце в ієрархії афонських монастирів і був заснований у 1198 році сербським правителем Святим Савою. Він залишався винятковим притулком для сербів, хоча нині населений здебільшого болгарами. Соборний храм монастиря присвячений Введенню в храм Божої Матері. В екслібрисі для Ганни Покутної Саратовської зобразив башту Святого Георгія, яку обіймає ангел, в другому (для Любові Андрійчук) – до неї на морі пливе вітрильник, на якому зображено семикутну зірку в середині якої червоний хрест, довкола нього написи: ІС ХС НІ КА (Ісус Христос Перемога). У третьому екслібрисі для Галини Костенко зображено Святого Георгія на білому коні на тлі монастирських будівель, який пронизує списом дракона. За спиною святого розвивається червоний плащ й розвивається у вигляді стрічки з написом «800 років Хіландару», яка огортає монастир у верхній частині композиції. Екслібриси створені з п'яти дощок і мають до 14 кольорів.

Ще один екслібрис для І. Хаєцького виконаний у 1999 році з шести дощок і має, як зазначає автор, дев'ять кольорів, які плавно переходять з одного в інший. У квадратного плану композиції зображено у техніці конгреву білого коника над яким на небі постає молодий місяць.

Василь Леоненко з Чернігова народився в 1948 році у селі, яке опинилося в зоні чорнобильського забруднення. Це спричинилося до появи серії екслібрисів, створених у 1988–2006 роках під назвою «Пам'яті моєї домівки». Книжкові знаки стали любимим жанром у творчості художника, про що свідчить рекордна кількість виконаним ним, починаючи з 1976 року, мініатюр у техніці гравюри на лінолеумі – близько 1400 екслібрисів. Серед них особливо цікаві «Шевченкіана в екслібрисі» (1980–2005), «Гоголіана в екслібрисі» та багато інших тем. Особливо тісні стосунки у художника з польськими колекціонерами для яких він виконав чимало екслібрисів, а також брав участь у багатьох польських виставках-конкурсах й отримував численні нагороди. Кількість дощок, з яких Леоненко друкує екслібриси

іноді доходить до шести. Творчість художника представлена в низці енциклопедій: енциклопедичному довіднику «Янка Купала» (Мінськ, 1986), енциклопедії «Слово о полку Ігоревім» (Т. 3, СПб, 1995), португальській міжнародній енциклопедії сучасного екслібрису (Т. XXVI, 1999), а також у низці польських каталогів його виставок.

Художник з Чернівців Орест Криворучко (1942–2021) відомий своєю авторською технікою глибокого друку – інкорель (метод кольорового рельєфного друку, аббревіатура іспанського терміну «Informal de Color y de Relieve»). Іноді для посилення звучання екслібриса він розфарбовує вручну тло глибоко-чорною або коричневою гуашшю.

В останні десятиліття особливого поширення в екслібрисі набула техніка глибокого друку – офорт. Значна кількість вітчизняних художників працює над задоволенням потреб колекціонерів не лише Європи, а й Китаю та інших куточків світу. Порівняно зі згаданими вище графічними техніками він вирізняється особливою глибиною, живописністю та дуже широким тональним діапазоном зображення. Особливо привабливим є кольоровий офорт, у композиціях якого виникають образи старовинних міст і мальовничих садів, гарненьких панянок і шляхетних мужів.

Одесит Давид Беккер (1940–2022) – автор понад тисячі екслібрисів – працював переважно в техніках суха голка і мецо-тинто. Навчався в Одеському художньому технікумі й на факультеті живопису в Харківському інституті мистецтв. Свій перший екслібрис художник виконав у 1968 році в техніці гравюри на лінолеумі. За його плечима (на 2011 р.) участь у 71-й виставці в Україні та 79 країнах зарубіжжя. А ще він відкрив понад 60 персональних виставок. Не дивно, що його творчість відзначена багатьма міжнародними нагородами й відзначена у престижній Міжнародній португальській екслібрисній енциклопедії у 8 і 14 томах. У його творчості широко представлені біблійна тематика, міфологія, світ музики, у якому домінують образи прославлених композиторів. Географія сюжетів майстра штихеля досить широка – від Японії до Італії й Німеччини. Лише для японських колекціонерів Беккер створив сотню екслібрисів, а в його записнику зазначено 88 їхніх адрес. Побував він і в країні, де сходить сонце. Одним із секретів його творчості, яка, крім високої художньої майстерності, приваблює колекціонерів з усього світу, є перекличка з еротичними іграми, які супроводжують історію людства від Адама і Єви, до праць знаменитого психоаналітика Зигмунда Фрейда, який вважав

ерос тією віссю, на якій кружляє земля людей.

Успішним продовжувачем свого вчителя став Сергій Кирницький з Вінниці, який також працює в техніках суха голка і мецо-тинто, і створив понад 200 екслібрисів, яким притаманна загострена реалістична спрямованість.

Геннадій Верещагін з Одеси (1955 р. н.), який закінчив Українську академію мистецтв (нині НАОМА) в Києві, відомий оригінальними роботами в галузі багатокольорової гравюри. Його високохудожні екслібриси виконані, починаючи з 1991 року, на замовлення колекціонерів з багатьох країн світу. Світову славу принесли йому сюжети за мотивами відомих міфів, фольклору, Біблії тощо. Екслібриси художника схожі на живописні полотна й зачаровують своєю експресією, наприклад для Юрія Веселова (1994) «Половецькі танці» (за оперою О. Бородіна «Князь Ігор») або для Геннадія Малашенка «Козаки» (2000). Однією з особливостей його авторської техніки є невеликі тиражі екслібрисів (усього кілька десятків відбитків з кожної роботи).

Кольорові офорти Романа Романишина зі Львова (1957 р. н.), який навчався у Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва, приваблюють заглибленням у власний внутрішній світ, світ спогадів, сформованих на рівні підсвідомості дитячих уявлень, до глибоко індивідуального переживання подій сьогодення. Вони зберігають у собі неймовірну витонченість ремесла й містику незаповнених просторів. У каталозі виставки офортів, яка експонувалася у Національному музеї «Київська картинна галерея» у 2010 році представлено сім кольорових офортів, надрукованих з трьох дощок [4, 38–43]. Головними героями цих творів стали люди і звірі у власному ірреальному просторі, де стираються видимі часові межі, грані між мистецькими формами, жанрами.

Мистецтво українського екслібриса постійно розвивається та вдосконалюється. Жанр екслібриса як специфічний жанр книжкової графіки демонструє безкінечну різноманітність графічних рішень, стильових і сюжетних знахідок, фантазії його творців і замовників. Утверджуються нові техніки та способи друку. Технологічні навички художників за останнє століття стрімко розвинулися, не втративши класичного підґрунтя. Активне застосування кольору, особливо в останні десятиліття, ще більше стверджує нас у думці, що книжковий знак відділився від власника книги і книжкового зібрання і в наші дні часто характеризує більше його автора, ніж бібліотеку і її власника.

Література

1. Козацькому роду нема переводу. Каталог виставки екслібриса, присвяченої 500-річчю запорозького козацтва / упор. П. В. Нестеренко. Київ, 1992. 16 с.
2. Майстри книжкових знаків України. Василь Лопата: Комплект з 11 кольорових екслібрисів / упоряд. і авт. тексту П. В. Нестеренко. Київ : Добровільне товариство любителів книги УРСР, 1989.
3. Мудрак М. Понад кордонами. Модерна українська книжкова графіка 1914–1945. Київ : Критика, 2008. 175 с.
4. Офорт / упоряд. А. Соломенко. Київ : Huss, 2010. 59 с.
5. Романенкова Ю. Творчий доробок Аркадія Пугачевського як іміджеформуючий фактор сучасної української друкованої графіки в контексті світового арт-простору. *Народознавчі зошити*. 2021. № 5. С. 1234–1246.
6. Goljachovski R. Lev Beketov and sovietrussisk exlibristkunstner. Grafolio, 1973. 18 s.
7. II Międzynarodowy Przegląd exlibrisu Drzeworytniczego i Linorytniczego «Katowice'96». Katowice: Wojewodzka biblioteka publiczna, 1996. 92 s.
8. Кольорові гравюри, екслібриси та акварелі : мистецтво Аркадія та Геннадія Пугачевських. *Vikimedia*. URL: <https://pugachevsky.com.ua/arkady/browse/bookplate> (дата звернення 20.03.2023).

References

1. There is no translation for the Cossack family (1992). Kyiv [in Ukrainian].
2. Masters of book marks of Ukraine. Vasyl Lopata. (1989). Kyiv: Dobrovil'ne tovarystvo lyubyteliv knyhy URSR [in Ukrainian].
3. Mudrak, M. Above borders. Modern Ukrainian book graphics 1914–1945. (2008). Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
4. Ofort (2010). Kyiv: Huss [in Ukrainian].
5. Romanenkova, Yu. Arkady Pugachevsky's creative work as an image-forming factor of modern Ukrainian printed graphics in the context of the world art space (2021). *Narodoznavchi zoshyty*, 5, 1234–1246 [in Ukrainian].
6. Goljachovski, R. Lev Beketov and sovietrussisk exlibristkunstner (1973). Grafolio [the Kingdom of Denmark].
7. And the International Przegląd bookplate of Drzeworitnichy and Linoritnichy "Katowice'yash" (1996) [in Polish].
8. Color engravings, bookplates and watercolors: Art of Arkady and Gennady Pugachevsky. *Vikipediya* : vil'na entsyklopediya. Retrieved from: <https://pugachevsky.com.ua/arkady/browse/bookplate> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 11.04.2023
Отримано після доопрацювання 17.05.2023
Прийнято до друку 26.05.2023